ԿԻԼԻԿԻԱ

ՀԱՆԴԷՍ

ՇԱԲԱԹԱԿԱՆ

ԱՌՈՂՋԱԿԱՆ, ԱԶԳԱՅԻՆ ԵՒ ՈՒՍՈՒՄՆԱԿԱՆ

ՀԱՏՈՐ ՀԻՆԳԵՐՈՐԴ. 1870, ՕԳՈՍՏՈՍ 19. ԹԻՒ 9.

ԱՌՈՂՋԱԿԱՆ

ԱՂՋԿԱՆՑ

ՄՐԹԻ ՎԵՐԱԲԵՐԵԱԼ ԱՌՈՂՋԱԲԱՆՈՒԹԻՒՆՆ

Եթէ կարծիք կայ թէ, պատուաստը ծաղկի հիւանդութենէն ազատ պահելով, ուրիշ բաղմաթիւ հիւանդութեանց առիթ է, և մարդկային տեսակին վատթարանալուն պատճառ, ասի բոլորովին անիրաւ կարծիք մ'է. այսու ամենայնիւ պէտք չէ մոռնալ, եթէ պատուաստի գործողութիւնն ըստ օրինի չկատարուի, կրնայ չպատուաստելէ աւելի մեծ վտանգներ ծնիլ, մինչև անգամ մահ պատճառել։ Ինչպէս որ այս վերջին տարիներուս մէջ, շատ օրինակներ մեր այս բաժը գժբաղդաբար հաստատած են։ Այսպիսի դէպքից առաջքն առնելու համար, պէտք է ամեն զգուշութիւն ի գործ դնել պատուաստի ընտրութեան մէջ, այսինքն պատուաստ ուսուց աղայն։ Եթէ պատուաստ մը բան պատ-

ջաճի և ամենայն պղտութեամբ կկատարուի, ամենափոքրիկ վտանգ մ՚անգամ չընդունիր. բայց պատուաստ մը ընտիր և անվնաս ըլլալու համար, պէտք է պատուաստողը բժիշկ ըլլայ. որպէս զի դիտայ ուսումից առնէրն և որո՞ւ վրայ ընելը: Վատորոշ ատոր համար խիստ դիւրաւ է սեռնել դահճինեռ և սափրիչներու ձեռօք պատուաստել. որք անկարող են ալեկ պատուաստը դէշէն զանազանել: Այն բժիշկին դատողութենէն կախումն ունի և խիստ փափուկ գործողութիւն մ՚է:

Թէև թէև պատուաստութիւն ամենէն դեղապանցն է. սչ միայն ամենէն աւելի կ՚յաջողի, որովհետև կենդանի պատուաստ մ՚է գործածելու առեն, այլ որովհետև գործածելիքն աչաց առջև ըլլալով, պատուաստողը կրնայ պատուաստին և զանի տուողին յատկութիւնները տեսնել, որնոր ամենէն կարևորն է:

Մայրերն, ամեն ժամանակ մեծ կարևորութիւն ցուցուցած են, պատուաստ տուող տղան տղոցութեան վիճակին, կպահանջեն, որ պատուաստն ըլլայ թարմ, առողջ. — ասոնցները մայրերուն այս գիտողութեանց վրայ կծաղրէին, բայց ժամանակն ու փորձառութիւնն ապացուց թէ խիստ իրաւացի են. անտարակոյս, ի սէր իրենց զաւակաց, այս մասին չափազանցութիւններ կընեն, բայց այսու ամենայնիւ ամեն ուշադրութիւն ընելու է որ պատուաստ տուող տղան հիւանդոտ չըլլայ, մանաւանդ տարատիպիկ հիւանդութեան ենթակայ եղած չըլլայ. ըղջս զանազանելու համար բժիշկ պէտք է. ահա այս ամենակարևոր պարագային համար է որ վերն ըսինք թէ, պէտք է որ պատուաստողը միշտ բժիշկ ըլլայ:

Շատ տարիներ կկարծուէր և ընդունուած էր թէ ալ որ անգամ մը պատուաստ եղած է, այլ այնուհետև ծաղիկ հիւանդութեան ենթակայ չըլլար. բայց քազմաթիւ օրինակներ ցուցուցին, և կհաստատուին ամէն օր, թէ պատուաստին պահպանիչ յատկութիւնը կտկարանայ տարիներ անցնելէն յետոյ,

և ահա սոսր համար է, որ կրկին պատուաստելու դրամիւնն երեան եկած է։ Ա.րդարև կրկին պատուաստելու կարևորութիւնն այսօր անհրաժեշտ կերպիւ ճանչցուած է, որով մեծ խոհեմութիւն է տղայքները կրկին պատուաստել երբ 10 կամ 12 տարեկան ըլլան։ Եթէ Բ. անգամ պատուաստը չբռնէ, պէտք է և իրաւունք է հաւատալ թէ առաջին պատուաստին աղդեցութիւնը կշարունակէ։ իսկ եթէ յաջողի, գարձեալ իրաւունք է հաւատալ որ տղան ծաղկի հիւանդութեան ենթակայ ըլլալէն ազատուեցաւ։ ուստի թէ Ա. և թէ Բ. պատրազմին մէջ, Բ. անգամ պատուաստելն իր օգտակարն և աղեկութիւնները ունի։

Ա.սկզբի է ըսել թէ ինչ զգուշութիւններ պէտք էին առաջին անգամ պատուաստելու առեն, մի և նոյն զգուշութիւնները պէտք են Բ. անգամի համար, վասնզնները մի և նոյն ըլլալով, մի և նոյն զգուշութիւններն ու խոհեմութիւնն անհրաժեշտ են։

Կան դատառներ և դիպուկը որ մինչև այսօր պատուաստել չեն ուզեր իրենց զաւակները զանազան նախապաշարումներով. ասոնց առաջքն առնելու համար, պէտք է այս մասին լուսաւորել ժողովուրդն ամեն կարելի միջոց ի գործ դնելով, այս պարտաւորութիւնը կիվերաբերի կառավարութեան և աղգային վարչութեան։

Պատուաստի վրայ խօսելու առիթներս չենք կրնար, ընդհանուր սա կարևոր կէտն ալ մնանայ, այն է թէ, այն ընդհանրքներն, որք նախպետ են ծառայներ ունենալ, պէտք է թէ իրենց ընտանեաց անպարագրութեան և թէ իրենց ծառայից առողջութեան նկատմամբ զգոնք չընդունած, թևերնին բանալ սալով, քննել սան իրենց ժամկոյ թէ պատուաստեալ են կամ ոչ։

Մարդուս դեմքը տգեղացնող հիւանդութիւններէն մին ալ նաեւ չաչխուվիւնն է, որոյ համար մայրերը խիստ կվախնան։

Աչքդարեւ աչքով կերպարանքն այս ծուռ նայուածքն, և ոսկից կհետեւի չաչի նայելը, շատ անգամ ժառանգական է, բայց ընդհանրապէս, տգեղն չզայլին հիւանդութեան մէջ, աչակաս պաշտօնին ծուռ նայուածքն կամ վերջապէս նմանելու հետեւանքն է։

Այս պարագայիս մէջ ալ նոյնպէս առողջութիւնը լինամելով դէղերկութիւնը լինամուած կըլլայ. անառարկելի, տգեղ չզայլին հիւանդութիւններն և ցնցումներն ոչ կհեռանան և ոչ կարգելուի. բայց սակայն, այսպիսի տղայոց ծնած օրէն ի վեր պէտք եղած յարմար առողջապահութիւնն ի գործ դրուելով. զանոնք պէտք եղածին համեմատ սնուցանելով, ըստ օրինի լինամելով նոցա մարսողութիւններն և ախորժներն, (որ առեն ընդհանրապէս երեսան կգլխին տղայոց ցնցումները) կարելի կըլլայ տղայքն այս մեծ վտանգէն ազատել։ Ընտանեաց մէջ կարծիք կայ թէ, սօղոճանն ալ տղայոց չաչի ըլլալու պատճառ մ'է. արդարեւ ախորժները դգգեցնելովին, ցնցումները կրնան յառաջ բերել, զորս պէտք չէ բնաւ մոռնալ։

Ասոր համար պէտք է որ, երբ ցնցումներն երեսան գգլխին, կարեւոր և անհրաժեշտ է մէկ քանի շաբաթներ աչայ նայուածքը լինամել։ Եթէ տղան չաչի նայի, կարելի է թէ, յարատեւ ժիմնասթիկըով մը, հեռացնել այնպիսի գէշութիւնն մը, որնոր որքան նոր ըլլայ, այնքան դիւրին է բժշկելը։

Մի միայն աչքի հիւանդութեան ծառայող բժիշկը կրնան թէ, աչայ զանազան հիւանդութիւններ, մանաւանդ այն հիւանդութիւններն, որք աղէկնալեն յետոյ, աչայ ճերմակին կամ թաւամանիկ մասին վրայ բիծեր թողլով, տղայոց աչերը կչաչիացնեն. ասի կրնայ ըլլալ անշուշտ. բայց չաչութեան

պատճառն, որ պէտք է տարին ընտանիքը, մէկ խիստ տա-
կտաղմիւն է։

Խիստ լուսաւոր և խիստ մօտը դրուած մարմնոյ նայելը
երկայն ժամանակէ յետոյ տղայոյ աչքերը կրնայ շաչխնել։
Ուրախ ենք խոստովանելու մէկ, մայրերուն չատերն այս
պիտեն, ասոր համար է, որ մեծ զգուշութիւն ունին տղայոց
դէմքը, չատ լոյս ունեցող պատուհանին կողմը դառցած չըլլայ։

Եթէ տեսնելու մարմինը կամ նիւթը խիստ փայլուն է,
շաչխութիւնը մէկէն իմէկ կըլլայ, ինչպէս, Վ. Լը., դաղլի-
ացի հռչակաւոր վիրաբոյժը կպատմէ թէ, 14 տարեկան
աղջիկ մը իր մէկ բարեկամին հետ դրաւ գնելով, որ երեք
վայրկեան չարուշտակ արևին, պիտի նայի, անմիջապէս շաչխ
եղաւ։ Ս. րլարև չատ տղայքներն այն անխոհեմութիւնն, —
ըսենք այս խենդութիւնը կընեն, ուստի պէտք է զգուշանք
լուսաւորել այս մասին։

Աչխատութեան տունն, ծուռ նայուածքներն և
նայելու առարկաները, մարմիններդը, նկարները խիստ մօ-
տեցնելը, բռնելը, կարդալ են, ինչպէս յայտնի է կարճատե-
սութիւն պատճառել. բայց, փորձերն ու օրինակները կա-
պացուցանեն թէ չաչխութիւն ալ կպատճառեն. ուստի այս
նկատմամբ կրնակի կարևոր է փոքր աղջկանց գիրքերը
իմանալ. վերջապէս չատ բժիշկներ ալ կհաստատեն թէ նմանել
ուղեղն ալ այս տեսութիւնը, հիւանդութիւնը կրնայ ծնիլ։
ասոր համար Տիվալ, այս տեսութիւն կըսէ թէ, ամեն զգու-
շութիւն ընելու է, բնաւ երեք տղայքները չաչխ մարդոց
քով չձգելու։

Շաչխութեան դէմն առնելու անհամար միջոցներ կզտնէ
դրուած է, զորս մի առ մի յառաջ բերելն ատելով կհա-
մարենք, այլ միայն սա կրնանք ըսել, թէ յարմար միջոցա-
թիւքով, մանաւանդ երեխայքը յարատևեն հաստատամտու-
թեամբ, շաչխութեան տասդիքը կրնայ տեսնել, մանաւանդ
երբ հիւանդութիւնը նոր է. մէկ խօսքով, յոդուտծնիս կը-

վերցնենք, ծնողաց առողջաբանական սա խրատը խորհուրդը տալով թե երբ տղայ մը շաչէ կծնի, կամ երբ շաչի նայիլ կսկսի, անմիջապես բժիշկին դիմելու են։

Տ. Մ. Բ. ԻՒԹԻՒՃԵԱՆ։

ՀՆԱԽՕՍՈՒԹԻՒՆ

ԾՆՈՒՆԴ

ՀՈՎՄԱՅ

Խիստ զարմանալի է թէ, պատմութիւնն բոլորովին յայտնի եղող ազգերն, որչափ, դժուարութիւն կկրեն երբեմն իրենց ծնունդը գտնելու, այնպէս որ, շատ գարերէ յետոյ եկող, օտար ազգեր առելի դիւրացուցիչ հետեւութիւններ կունենան։ Ցայտնի է թէ յոյն ժողովրդոյ ամեն մէկին ալ իր օրօրոցը դեղեցիկ բանաստեղծական, կրօնական ֆիքսիծիներով, որք իրենց ծնունդը մինչև Աստուածներու կհասնէին, երկրիս վրայ և մարդոց մէջ դոհացուցիչ մեկնութիւններ դանել անկարող էին։ Ըունաստանի ամենէն հռչակաւոր քաղաքներն, մանաւանդ Աթենք զորօրինակ որ առաջին քաղաքն էր, միեւն առասպելներ ունէր, իր գոյութեան առաջին օրերն որդարացնելու համար։

Տեսնենք թէ այսպէս է նաև Հռովմայեցւոց համար։ Հռովմայեցիք սրչափ որ ալ ազատասիրեան իրենց առաջին թագաւորաց յաջորդութիւն մը տալ, սակայն չյաջողեցան, և կարող չեղան ազատիս համոզել։ Ասոր հետևած է թէ Հռովմայեցւոց օրօրոցն, ազնարհիս ամենէն մեծ ժողովրդեան ծնունդը բոլորովին անծանօթ է, և այնպիսի անստուգութեան մէջ կիորտան, որ զանազան պատմաբանից աչաց առջև, կրնայ առելցնել իր մեծութիւնն ընչպես Հռոմ այնքան առելի մեծ և հսկայ կերեւայ, որքան որ իր ազբիւրն անգետ է։

Իսկ Հռովմայեցւոց դատել, ասանք ըսկզբովին պարկեշտ ծնունդ մը ընդունած էին, որովհետև եղեռ պատմաբանից ըսած են հաստատանք, այս Հռովմն, որ երբեմն աշխարհիս մայրաքաղաքն եղած է, նախ, ի սկզբան, աւազակաց պատսպարան եղած էր. խիստ քիչ կը տեսնուի, հռչակաւոր ժողովրդոց մէջ որ այսպէս իր ծնունդը խոտոռանի. սակայն, երբ աղէկ մտածուի, կտեսնենք թէ քաղաքներն ընդհանրապէս այնպիսի պարկեշտ մարդոցմէ հիմնուած են որք աւազակաց դէմ մաքառած են, ինչպէս և աւազակը անոնոց դէմ:

Ըստ այս, ընդհանրապէս պատմաբանից համար պարզապէս իրօք նեղութիւն մ'է, և մանաւանդ անոնց համար, որք արհեստին պատմութիւնը կընեն, Հռովմայ սկզբնաւորութեանց վրայ ճշմարիտ տպաւորութիւն մը դանելու համար: Սրբ քաղաք մը հիմնապրուած է, արհեստը կդոյանայ: Որովհետև հաստատակաց օգտին ծառայող որևէ կրօնական հաստատութիւններ պատմութեան առաջին հիմը կկազմեն: Ըստ ճարտարապետի մը համար անկարելի է Հռովմայ արհեստին պատմութիւնն սկսիլ, առանց որ և է ճիշդ կէտեր որոշելու: Ըստ Հռովմէական արհեստին վրայ խօսիլ չկարած պէտք է յառաջ բերել ընդդիմին գործարութիւնները և յետոյ Հռովմայ պատմութեան վրայ ընդհանուր տեսութիւն մ'ընել:

Ընդհանրապէս, մարդկային միտքը մեկ ծայրէն միւս ծայրը կինայուի: Նոր պատմաբանք պատմութեան սկզբունք բռնած են զրպծնուն մէջ կատարած ընել, որեոր չունէին հին պատմիչք, այսու ամենայնիւ նորերը խիստ չափազանցութիւն կընեն այս մասին: Շատ պատմաբանք հօմէր թագաւորք կընդունէին: այս հօմէր թագաւորք ալ, ինչպէս խոստովանիլ պէտք է իրարմէ այնպիսի որոշ յատկութիւններ, մանաւանդ հանդամանքներ չունէին, զորքերն այնպէս իրարու հետ կիշխանութիւն որով անկարելի էր ընդհանուր ժամանակաց անձնատուութիւններ տեսնել: Սրբին սակ հաստատակ հետևութիւն մ'էր: Բայց

այս տեսիլքին մէջ չմնային, ուղեկից սկիզբէ սկիզբ ելլել. այնպէս որ հետեւորդքն պատճառ են ըսելու թէ Հռոմէ առաջ, Հռոմայ ինը քաղաքները կային: Թէ այն տեղին վրայ ուր այսօր Հռոմը կանգնած է, դեռ չեզած երբեմն յաջորդող ինը քաղաքներ կային, ինը լեռներ, որք զանազան ժամանակաց մէջ հիմնադրեալ էին, սոյն հօթը բլրոց վրայ:

Ահա երկու երարուն հակառակ դատողութիւնները և այսօր Հռոմայ վրայ դրուած նոր դիրք մը կայ, Հոգեբանական Գաղղիոյ Պ. Սմիւերի, ուսկից շատ շատ տեղեկութիւններ կառնենք. ինչպէս կըսէ:

Կհաստատամ Ռօմուլեան, և պէտք է բառական քաջութիւն ունենալ զայս խոստովանելու համար. "ուրիշ տեղ ալ կըսէ և խոշիւ կենկարող էին թէ որոնք են երարուն յաջորդող այն ինը Հռոմայեցիք, որք հաստատուած են 7 բլրոց մէկին կամ միւսին վրայ:"

Սրտաբուխ տանոյ մէջ հակասութիւն մը կայ, և Պ. Սմիւեր մեծ դժուարութեան մէջ կը տանուի, երբ կուզէ խիղճը հանդարտ ընել, պատճառը ճշմարտութեան ճամբով բացատրելով. կվնտռէ ճշդութիւնը բայց չգտնէր. կտեսնէ նըշոյլ մը, և անմիջապես կիմրանայ:

Սրտաբուխ առասպելութեան մէջ է նը, որովհետեւ նոյն ինքն պատմաբանք առասպելին եղած են զմեզ խաբարին մէջ դնելու: Եթէ փնտռելու ելլենք թէ որոնք են այն ինը քաղաքներն որք Հռոմ են, զանազան ենթադրութեանց կհանդիպինք, որք հարց քննութեան կառնուին:

Զորօրինակ, Հռոմայեցիք անդամ, իրենց բանաստեղծութեան և պատմութեան մէջ կխօսին, այնպիսի ժամանակի մը համար, որ կիմչէին ժամանակ Կառնոսի: Սամիւէնը Հռոմայեցւոց նայելով, Լաթինիամի թագաւոր մ'էր, երկրադրծ թագաւոր մ'էր, որ գործածուած Ցօսիլ մը ձեռքը կբռնէր, հունտերը կտրելու, այդ ինները հարթելու, և սրոյ համար, դիցաբանութիւնը ժամանակին տուա հանեց: Աշակող թա-

գաւոյն իր տէրութեան տակին ունէր, կէս վայրենի մարդոյմէ բազկացեալ ժողովուրդ մը, Ցօն անուամբ։ Բիբլոս կամ Բիբլոսինոս իր պզտին, Լաթիւմի Աստուած մը եղաւ, նոյնպէս և փոքր պզտին Յօնոս, որ երկու պատմութիւններ ունէր, մէկն ի Սոլիմարսոր Թիւլոլիի, միւսն Անթէնթիի Գանամիին, ուր հրաբուխական երեւոյթներ եղած պէտի ըլլան, ըստ ասանդութեան Քաբրսոի։ Այս աստղութիւնները Հռովմայեցւոց մէջ նշանաւոր դարձած են, ասոնց և չէնք մը։ Ցօնը կանուանէր Սամիւռնականը, որք կիներկայացնէին դէպի յոսկի դար ժամանակաւոր դարձ մը, առասկ մը ժամանակաւ հանդարտութիւն մը։ Այս միջին, այսինքն կռնոսական օրերուն մէջ, ամեն օրենք անգործադրելի էին, ոչ հարստութեան և ոչ կրօնի պնդանդութիւն կար։ այլ բացարձակ ազատութիւն մը, ուրախութեանց, զուարճութեանց, առագաստոյ առասկ մը հաւասարութիւն մը, ժամանակի Ոսկեմիսան, որ առանց երկրի բոլոր արդիւնքներն իրարու մէջ հաւասար եղող մարդոց վերաբերելին։ Շէնքն էր Կռնոսի անուան նուիրեալ տաճար մը։ Սբիթօլի օրակն, այն առջին վրայ ուր բառական առանց յետոյ մի ևնոյն անուամբ տաճար մը գտնուեցաւ, և ուր կատարուին դեռ մինչև այսօր 8 սիւներ, որք Թուական անունն Տերութեան անկումն։

Այս առաջին ժամանակին յետոյ, նոր գինութիւնը կերևակայէ նորէն դառնալ Հռովմայ մէջ երկու մեծ սեղերու հաստատութեան ապացոյցները, որք յաջորդաբար, Խաւիոյ մեծ մասերուն վրայ ապրեցան, որք են Սիբոլներն և Լիկառնեանները։ Սիբոլսկիք, որք վերջապէս Սիկիլիա պայմն հաստատեցու, ասանք ալ, ըստ մեկ քանի հեղինակաց, որոնց հետ ոտանալու չէ, հաստատած ըլլան իրը թէ, այն նօթը բերուներուն վրայ, հին ունենալով հզօր հաստատութիւն մը։ Ո՞ր են այս իրայ ապացոյցները։ Ա՛յ, եթէ պատմութեան թէ չէնքերուն մէջ, այնպիսի բան մը որ այս բանաձին ապացոյցանէ։ Նոյնպես են նոր Լիկառնեերու հանգոյ։

Ա.րդարև Լ.եվիտաք խիստ զօրաւոր ժողովուրդ մ՚էին։ Ա.ասնք նոր Իսրաէլցիներն էին որք երբեմն Սաղմոսի քաղաքը և Իսահակի եղերքները ընակելու եկած են։ Լ.եվիտներուն մէկ քանի ցեղերն ալ միևնոյն Հռովմ երթալով հոն հաստատած էին։ Պարտն Ա.ստուծոյ ասոր Հռովմայ մէջ այս անուանով փողոց մը կրնանք էսքիլի անուամբ որ յառաջ եկած է էսք բառէն որ այսօր այսպէս կկոչեն Պասքերը (ժողովուրդ) և Իլիյա որ Պաալ, լեզուաս քաղաք ըսել է, այնպէս որ էսքիլի բառը պիտի նշանակէ քաղաք Պասքաց։

Ա.յսու ամենայնիւ ասոնք հաստատ ապացոյցներ չեն կըսե Պարտն Պէօլէ դադղիացի դատաւորն վերոյիշեալին ճշդութիւնը հաստատելու համար։ Կրնայ խօսելու Բէլազիւք մեծ դպրութեան վրայ խօսիլ որուն մէկ մասը քանի ատոյելցին նոր պատմաբանէն ինչպես Նիպուհր և իր մէջն առնելով Մօսէն ալ Հռովմայ մէջ չենք չնաած է։ Բէլաժները քաղքին բնակիչներուն հետ միացած են։ Բէլաժսկը Հնդկական եւրոպացի ցեղէն մէկ մեծ ճիւղ մը կկազմէին ցեղ մը որ իր արարողոյ նաւերովը ընդարձակ ովկիանոս ալեկոծեալ առնած տեղերը մեծ յիշատակներ խօսուած է և Հերհա իր արհեստին ժայռերու կատրներով կոթող պատեր չինելու։ Օր մը Բէլաժսկը աներևոյթական Ցանոայ և Խաալայի ցեղին հետ խառնուելով բայց այս Բէլաժսկներն որք Խաալայ երթալով և անոնց կողմը պաշտելով և վերջն Սիկիլիոյ երթալով առնց տեղ իրենց յիշատակները թողուցած են ճարտարապետական գործերով։

Ռատի այս ժողովուրդը կըսե պարտն Պէօլէ եթէ Հռովմայ գացած է ինչու համար չենքեր կամ աւերակներ թողուցած չէ, չկայ տեղ մը ուր Բէլաժսկը ապրած ըլլան և ուր Բէլաժական պատեր չտնտեսին այն չինուածներէն որք գտրտի գարս մնացած են։ Ա.լթենքի մէջ Բէլաժսկը ապրած երբեմն կասկած եղած է բայց ժամանակ ժամանակ Բէլաժական պատեր գտնուած է թէ Ա.լթենքի և տորչին քաղաքի

մէջ։ Եթէ Բելժիկը Հռովմայ մէջ բնակած են ինչու համար ուրիշն այնքան հռչակաւոր եղող բազմանկիւն պատերէն չգտնուիր։ Մինչև այսօր երեւ որ կարող եղած են ըսել թէ ոչ բան մը դտած չեն բայց պիտի գտնեն։ Հռչակաւոր քառակուսի Հռովման զոր կիսոսին հնդիմակը որ պիտի ըլլար Թուլաթէնին վրայ և թէ օր մը հողին տակէն պիտի երկայ մեր դրութիւնը պիտի արդարանայ երբ գանի գտնայ։ Ինչ ուրիշն քառակուսի Հռովման գտնուած է։ Այս պատճառ որ Բալաթէնը կը ըլլատարեր 1863 ին գտնուեցաւ։ Երբ Նապոլէօն կայսեր հրամանատը Բալաթէնը ծախու առնուեցաւ Պարոն Բիւիլթրօ Ռօզա անուն ճարտարապետը հոն խաւրուեցաւ պետք եղած քննութիւններն ընելու. բայց դտաւ այն քարը որ հիներուն պատմածին նման էր, բայց Բելժիկիական չէր որովհետև բազմանկիւն երեսներ չունէր հետևաբար Հռովմայ մէջ եղած այս նոր գիւտը կհաստատե թէ Հռովմայ մէջ Բելժիկը մնած չեն։

Ա. ՇԽԱՐՀԱԳՐԱՆ

ՊԱՏՄՈՒԹԻՒՆ ՅՕԹ. ԴԱՐՈՒՆ ԱՇԽԱՐՀԱԳՐԱԿԱՆ ԳԻՏՈՑ

Ա.վրիկէի երեք դլխաւոր գիւտերէն մին է Նիկրիսի կամ Սատան կոչուածն, որուն դլխաւոր գործն է Նիճերը, և որ ունի լիճ մը, Ջատ անուն լիճն. յետոյ կեդրոնական Ա.ֆրիկէի նեղքին կողմն և վերջապէս Նիլի աղբիւրները տահմանը։ Տեսնենք թէ ի՛նչ եղած է այս ընդարձակին մէջ, և նախ և առաջ Նիճերի մէջ։

Նախնիք այս կողմերուն վրայ բնաւ տեղեկութիւն չունէին։ Մինչև դարու Ս.րարացիք, վաճառականը դաղափարով և վաճառականական առաքելով դրգռեցաւ տահարայի արևելեան բոլոր երկիրները ճամբորդեցին թէ իրենց

յապիոզ և մեծ խըրև վաճառական, բայց քրիստոնեայ Եւրոպիոյ համար բոլոր այս դիւտերը բոլորովին անծանօթ էին։ Աբրահամիք չատ յառաջ անունները կուտային, բայց աշխարհագրայ տեղեկութիւնները չէին գծած. և դեպի վերջին դարուն, Ամերիկէի այս մասին ուղիղ հաղորդութիւնը դրեթէ բոլորովին անծանօթ էր։ Ճանապարհորդի համար, բազմաթիւ խնդիրներ յառաջ կելլէին... Նիլն ու Նիճեր, այս հրաշալի գետը, չըսց այս Հայերն, ինչպես որ կկոչէին Աբրահամիք, չէին մեկ և մի և նոյն գետ։ Անհեկան ալ, որուն բերանը ծանօթ էր, նոյն ինքն Նիճերը չէր մի։ Դեպի վերջին դարուն, դժուարութիւնը պզտիկնալ սկսաւ. բայց այս մասին եղած խուզարկութիւններն առելի յառաջ գացին Լոնտոնի մէջ 1788 թուականին, կեդրոնական Ամերիկէի խուզարկութեան համար հիմնադրուած Ընկերութեամբ։ Էքսփետիսիոն մը, Մունկօ-Պառք առաջնին եղաւ, որ 1796 յունիս 21 ին Նիճեր գնաց։ Ծնկան վրայ գալով անոր եզերքը վրայ, Աստուծոյ շնորհակալեցաւ մինչև հոն երթալ կարողանալուն։ Այս դեռ չըերաւ վրայ նահապետել, բայց ատոր ալ մի և նոյն բանը պատահեցաւ, ինչ որ եղաւ, բոլոր ճանապարհորդաց. Բ. անդամ ճանրորդեցաւ, ալ իր չդարձաւ։ Մունկօ-Պառք կըսուեցաւ առանց դիտցուելու թէ ուր մեռաւ. բայց ատոր այսպէս գոհ ըլլալն արդեօք չեզաւ, ուրիշներն ալ իրեն հետևեցան. այսու ամենայնիւ սա ըսել պէտք է թէ, երթէ իրեն նմանողք, հետևողներ ունեցաւ, սա կայ թէ, 25 տարուան մէջ ոչ մեկն իրեն հետ կարենալ է բազդատել։ Ալերմանէ 1821 ին, քաշտաբատ թեամբ դիւցազնական ժամանակ մը սկսաւ, որոյ արդիւնքները մեծ եղաւ, և տևեց 10 տարի, այն միջոցը կվերաբերի Քըլաբըրմանի և Պայիէի։ Առաջնին երկու ճամբորդութիւններ ըրաւ որ կորստեցաւ Ռ. ին, բայց Մունկօ-Պարքէ առելի երջանիկ եղաւ, իրեն հետաքրքիր մեկ բարեկամին թևերուն վրայ հոգին աւանդելով, որնոր իր աչերը գոյեց,

և Եւրոպայ բերաւ իր թուղթերն, աչխարհագրութիւնքը, տոմարծներն, որով կրնայ պարծիլ Ս.Փրկիչէ յայնմհետեւ մինչեւ կիրակեան և Ալինէ լիճին մէջ ճանհորդելն։ Ս.Ըղտաւև իր Ս.։ ճանհորդութեան մէջ, Թրխօլինէն եղելով, Ս.Փրկիչէի վերին Սաքաթուլի մէջ հասաւ, իսկ իր Բ. ճանհորդութեան մէջ Պենկէն Օլճէն եղելով, կրկին Սաքաթու դարձաւ, Ս.Սարակոյս Քըլաբըճիօն տեսիլ չտաւ ըրաւ, բայց այս ալ առաջարկուած նպատակին չհասաւ։ Նիճեր, որ Մոնկոբարք, որ Քըլաբըճիօն, որք երկուքն ալ, հոն հասած և անցած էին, որք տեսան անոր արեւելքէն արեւմուտք երթալն. ինչ կըլլար, ո՛ր կրմտիկը, արդեօք Նինեւի մէջ կերթար. այս խնդրոյն լուծումն Ալիար Լանսըրի ձեռք, որոր Քըլաբըճիօն ընկերը և բարեկամն էր. Բ, անդամ հոն դարձաւ, Ս.Նպղոյ կառավարութեան կոչմանէ։

Քըլաբըճիօնի և Լանսըրի ճանապարհորդութեանց մէջ երկու Եւրոպացիք վերչապէս յայտնեցան Թօմպուքթու մտնել, հրաշալի բան, և որ Ս.Փրկիչէի Լէօնէն ի վեր տյնչափ յուսոյ տյնչափ պատմութեանց նիւթ եղաւ, կերևայ թէ, որչափ յաւակ երթալուէր այնքան կհետանար։ Ճանհորդած մին չեկաւ. բայց Քայլէ եկաւ, և ի շնորհս անոր, կրնայ ըսուիլ թէ, 1830 էն ի վեր, Սուտանի և Նիկրիսիի դխաւորկէտերը կատարեալապէս նկարագրուեցան։ Ս.տանք ըսելով, ատոնցմէ եաքն եկող ճանապարհորդաց արժանիքը կտարբեր չենք ուզեր։ Պարթի և իր ընկերներուն վաստքը բաւական մեծ է։

Ս.Ըղտաւև Պարթի, առաջինն եղաւ, որմով գիտութեան ամեն տեսակ աղբիւրներով կեդրոնական Ս.Փրկիչէի ներքին կողմը ճանապարհորդեց։ Նոր քաղաք չդտաւ երթալ է, բայց ուրիշներուն գիտերը կատարելագործեց։ Ինչ որ չէինք գիտեր 1830 ին, նոյնը գարձեալ չենք գիտեր։ Իրաւ է որ այս լիճին եղերքները կճանաչենք, բայց չենք ճանաչեր նոյն լիճին Ս.րեւելեան կողմն եղող երկիրը։ Վօճել մինչև հոն մտաւ,

բայց ալ չպարձաւ և Սուտանի արևելեան կողմը դանուող տահմաննեըուն դաբով, Հիւսիսային լայնութեան 8 դ. տասնիճանին և Հարաւային լայնութեան 5 դ. աստիճանին մէջ, բոլորովին անծանօթ են։

Ս. Փրիկէի միջերկրական մասին մէջ, Գաբի դաղթակատնութեան Հիւսիսային կողմը գացող ճանապարհորդներն աւելի եղած են։

ՏՆՏԵՍԱԿԱՆ

ՏՆՏԵՍԱԿԱՆ ԴԻՏՈՒԹԵԱՆ ԿԱՐԵՒՈՐՈՒԹԻՒՆՆ

Որչափ կարևոր է մարդուս դիտնալ Աստղաբանութիւնն այսինքն տալրելու եղանակը տարեդիմով, հիւանդութիւններէ ազատ մնալ տարեցնող, կարելի եղածին չափ երկայնիկ կեանք անցնել տարեցնող դիտութիւնն. այնքան կարևոր է, նաև անառեսական դիտութիւնն, այն դիտութիւնն որ ոչ միայն մարդուս առօրեայ ծախուց կանոնաւորութիւնը կտարեցնէ, ոչ միայն մարդուս ներկայ նիւթական վիճակը կբարւոքէ, այլ միանգամայն կենայ ապագան կապահովցնէ, այն դիտութիւնն որ դժբաղդաբար մեր ազդայնոց բոլորովին անծանօթ մնացած է։

Ազդայնոց համար, տարեցուց ամենեն կարևոր դիտութիւնն է այս, որովհետև անառեսական դիտութեամբ պիտի հասնուինք, թէ տանձա տանձա կէօլօյուր առածը ճշմարիտ է։

Ֆրանքլէն, Ամերիկացի դրաշար դործաւորն, որ անառեսական դիտութիւնն, Ամերիկայոյ մէջ ընդհանրացնելու առիթ եղած է, չէ թէ միայն այս դիտութեան վրայ ընտիր և ազդու դրութիւններովը, այլ միանգամայն անառեսութեան օրինակ հանդիսանալով։

Ֆրանքլէն կըսե թէ, ով որ անառեսական դիտութեան

պէտք առնէին նախնական սկզբանց տեղեակ, այն ոչ հարուստ կրնայ ըլլալ եթէ ազքատ է, և հաղքատանոյ եթէ հարուստ է. արդեօք անհնա՞ն Ֆրանքլէնին այս ըսածին ճշմարտութիւնը հաստատելու համար ո՛րքան օրինակներ կրնանայինք մեր Ազգին մէջ։ Ա.յս կէտին վրայ երկարօրէն խօսիլ հարկ չենք համարիր, դի օրինակներն այնքան շատ են, որ եթէ չենք սըխալիր, ամեն ընտանեաց կամ անցեալի կամ ներկայ վիճակին մէջ կառնանուի։

Տասը տարիներէ ի վեր կաչխատինք Առողջաբանութիւնը սկսելի Ազգիս մէջ ընդհանրացնել, կիմանանք որ այս դիտութիւնն Ազգային բոլոր վարժարանաց դպրոցաց մէջ դասախօսուի. այս կէտին վրայ շատ անգամ դրեցինք, կըդրենք և պիտի դրենք մինչև որ տեսնենք մեր ըսածն, այսինքն առողջաբանութեան դասատուութիւնն ըլլայ, եթէ կարելի է բոլոր Վարժարանաց մէջ. որչափ կիմանանք Առողջաբանութեան համար, նոյն ատելիճան կըզգանք տնտեսական դիտութեան համար. որովհետև Առողջաբանութիւնը տնտեսական դիտութեան հետ այնքան սերտ կապակցութիւն ունի, թէ մեկը միւսեն զատելն երկուքին ալ աղեկութիւնը տկարացնել է. դի առանց տնտեսութեան Առողջութիւն չկայ, ինչպես առանց առողջութեան հարստութիւն անկարելի է. ինչպես կըսե իտալական առածը թէ, ով որ առողջ է հարուստ է։

Մենք այսպես համոզուած ըլլալնիս, յետ այսորիկ պիտի աշխատինք, նոյնն ընել նաև Տնտեսական դիտութեան համար. ընդհանրացնել Ֆրանքլէնի տնտեսական սկզբունքներն ազգայնոց մէջ. ուստի այս մասին, օգտակար ծառայութիւն մ՚ընելու նպատակաւ Ազգայնոց դիւրհասկնալի տնտեսական դիտութեան հրատարակութեան մը ձեռնամուխ պիտի ըլլանք յառաջիկայ Սեպտեմբեր ամսէ սկսեալ։

Մենք մեր նպատակին հասնելու համար, ոչ միայն այսպիսի գործ մը հրատարակելը բաւական կհամարինք, այլ

ըրածնիս կարելի եղածին, և մեր կարողութեանը ներածին չափ կատարեալ ընելու համար, հրատարակելի գործերնիս ալ ամենուն, մանաւանդ դպրոցաց աշակերտաց դիւրամատչելի ըլլալու համար որոշած ենք թերթ առ թերթ հրատարակել։

Ուստի որոշած ենք ամեն մէկ թերթին առանձին ծախել 2 դրուշ, իսկ ամբողջ գործը լրանալէն յետոյ առնել ուզողին համար, 16 դրուշ պիտի ըլլայ։

Ուզողը կրնայ դիմել Կ. Պոլսոյ բոլոր Հայ դրավաճառաց քով։

Ս. ԶԳ

Կիլիկիայիս բաժանորդագրութեան հեղինակատէրն է յետ այսորիկ Կ. Պոլիս Վէզնէր խանը վարի յարկ թիւ 21։

կամ

Ղալաթիա, Սէլանիկ խան թիւ 14։

Կիլիկիայիս վերաբերեալ նամակ կամ դրամիւն պէտք է ուղղուին մեր անուանը վերոյիշեալ երկու տեղերը։

ՏԷՐ ԵՒ ԽՄԲԱԳԻՐ

ՏՈՒՔՈՐ Մ. Ճ. ԻՒՃԻՒՃԵԱՆ

ԴՐԱՍԵՆԵԱԿՆ Է՝ ՎԷԶԻՐ ԽԱՆ ՎԱՐԻ ՅԱՐԿ ԹԻՒ 21

Կ. ՊՕԼԻՍ. Ի ՏՊԱՐԱՆԻ Տ. Կ. ԱՍԼԱՆԵԱՆ